

nøglehullet

NR. 2 1994

TIL LOKAL-
HISTORIEN

NYT FRA LOKALHISTORISK ARKIV & FORENING I ALLERØD KOMMUNE

Før 1906 havde Lillerød kirke bare dette lave tårn med zinkdækket spir, og det var ikke særlig gammelt; opført i 1859. Som vore andre landsbykirker har Lillerød kirke en spændende historie, og i år vil LAFAKs sommerudflugt blive en slentretur til Lillerød kirke og dens nære, særdeles velbevarede omgivelser.

PROGRAMMET

SOMMERTUR

LØRDAG den 11. JUNI kl. 14.00 - ca. 16.00

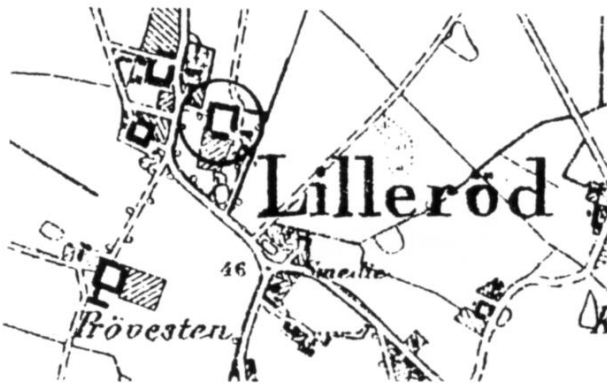
UDFLUGT TIL LILLERØD KIRKE OG NÆRMESTE OMGIVELSER

MØDESTED: Kirkehavegårds gårdsplads

Efter udflugter til kirkerne i Lyngø, Uggeløse og Blovstrød er turen kommet til LILLERØD KIRKE, hvor pastor ASGER OBDRUP vil vise os rundt og fortælle om bygning og inventar.

Bagefter besøger vi den nyrestaurerede KIRKEHAVEGÅRD, og vi slutter af med kaffe og hjemmebagt kage i LILLERØD SOGNEGÅRD.

(Pris for kaffe og kage: 10 kr. pr. person)

Lokalhistorisk Arkiv på Frederiksborgvej 59, Lillerød har åbent hver TIRSDAG kl. 9-13 samt første ONSDAG og TORSDAG i måneden kl. 19.30-22.00 - dog kun efter aftale med arkivleder Birthe Skovholm formiddage man-tors. på arkivets tlf. : 42 27 08 91

Henvendelse kan også ske til :

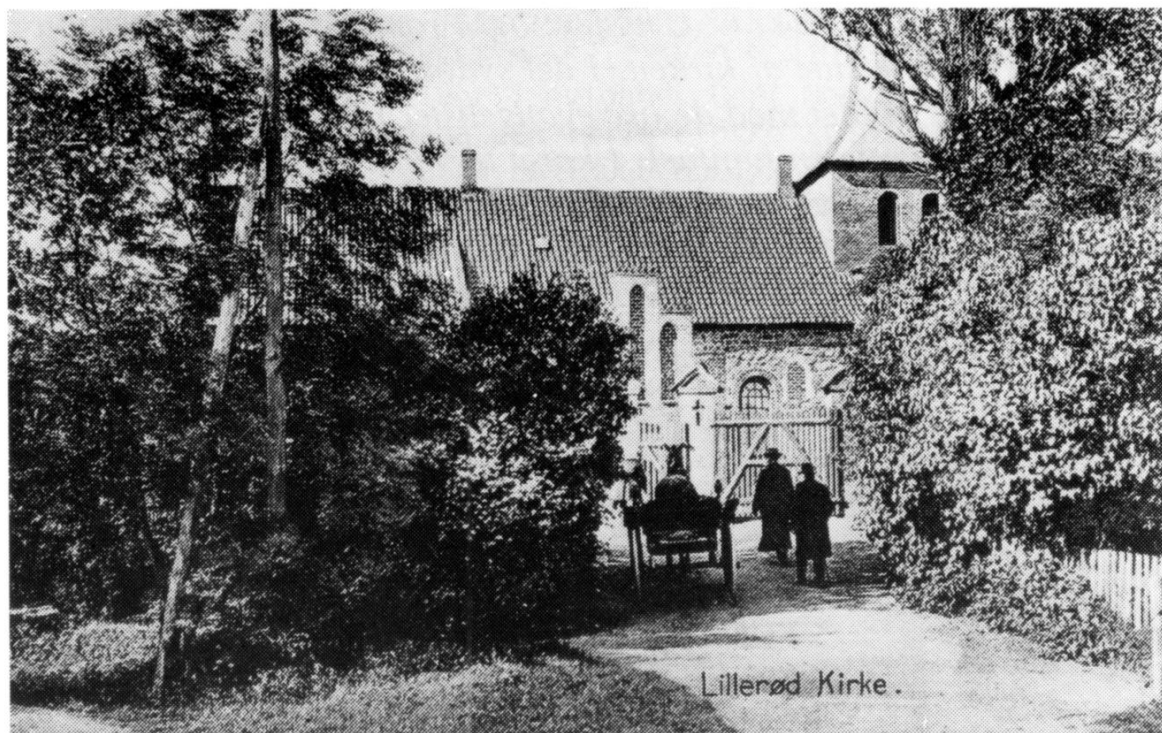

Ole Høegh Post (formand) tlf. : 42 27 53 26
Wolthersvej 6, Lillerød, 3450 Allerød

Karen Andersen (sekretær) tlf. : 42 27 51 73
Cedervangen 32, Lillerød, 3450 Allerød

Nøglehullet er medlemsblad for Lokalhistorisk Arkiv & Forening i Allerød Kommune. Dette nr. er redigeret af Birthe Skovholm og Ole Høegh Post. Trykt af Preben Jensen i 350 eks. MAJ 1994

ISSN 0905-4146

LILLERØD KIRKE

Bortset fra enkelte stendysser er kirken det ældste bygningsværk i Lillerød sogn.

Den ældste del af skibet er muret i kampesten og stammer antagelig fra slutningen af 1100-tallet.

I "Fortid i Lillerød" citerer Mogens Ebbesen følgende fra en kirkeprotokol fra 1863:

»Lillerød kirke i Frederiksborg distrikt, Frederiksborg amt, er beliggende i den nordlige udkant af Lillerød by og tilhører statskassen. Kirken, hvis ydre er iøjnefaldende, da tårnet med spiret findes i øst, er opført dels af kampesten, dels af store røde mursten. Spiret er bygget af træ og tækket med bly og zink. Den øvrige kirkebygning er teglhængt med undtagelse af en lille halvrund tilbygning, der er belagt med zinktag. Kirkens længde af 41¼ alen og bredden 10½ alen indvendigt mål. Tårnet med spir har en højde af 37½ alen. Dette sidste er opført i året 1859 ved tårnets ombygning. Hvornår selve kirken er bygget, vides ikke, men den formodes tidligere at have stået på Kagersletten i Frederiksborg St. Dyrehave. Derfra skulle stenen (murstenene) være hentede og flyttede til Lillerød, hvor kirken nu ligger. Tårnet skal fra første begyndelse have stået i vestre ende, men

*er enten faldet eller revet ned, hvilket også fremgår deraf, at tårn-
gangen er i denne side af kirken. I det sydøstlige hjørne af kirken er
prædikestolen, prydet med de fire evangelister i billedskærerarbejde,
og ovenover samme en himmel. I koret til venstre er en døbefond af
granit i form af et bæger, og i baggrunden alteret med altertavlen: et
oliemaleri af professor Lund, forestillende Kristi opstandelse, indfat-
tet i forgylt ramme. Orgel haves ikke i kirken.»*

Det gamle alterparti i Lillerød kirke var omgivet af to mørke portierer, der dækkede for præsteindgangen i østgavlen (tårnet). Bemærk kakkelovn og aftræksrør gennem hvælvingerne.

I 1906 bekostede rentier Ole Jørgensen ombygning og forhøjelse af spiret fra 1859, så man fik et rigtigt tårn med takker og spidsbuede blændinger.

Før spiret var klokkerne placeret i en indbygget klokkestol i vestgavlen på den dengang tårnløse kirke, og man kan endnu se de tilmurede åbninger, bag hvilke klokkerne har hængt.

Det er ikke de to nuværende klokker, der har hængt i vestgavlen, idet den ældste fra 1588 er for stor, og den mindste klokke er fra 1731.

Den store klokke bærer inskriptionen: VERBUM DOMINI MANET IN ÆTERNUM GERTHARDUS MERVELT MEFECIT ANNO DOMINI 1588, hvilket betyder: "Herrens ord bliver i evighed. Gert Mervelt gjorde mig i Herrens år 1588", og på den lille klokke står der: GLORIA IN EXCELSIS DEO MEFECIT JOHAN BARTHOLD HOLT/MANN HAFNIA ANNO 1731, der betyder: "Ære være Gud i det højeste. Johan Barthold Holzmänn i København gjorde mig i året 1731".

Kirkerummet er hvidkalket, og under hvidtningen findes nogle ganske få kalkmalerier, der ikke er særlig interessant.

Koret blev nyindrettet i 1952-55 af professor Mogens Koch, og kirkebænkene fik nye og andre farver i 1991.

Efter Reformationen tilfaldt Lillerød kirke kronen ligesom det øvrige kirkegods i landet. I 1874 købte sognets bønder kirken af staten for 1375 rigsdaler, og de overdrog den til Lillerød kommune i 1924 vederlagsfrit. Ved kommunesammenlægningen i 1970 blev Lillerød kommune ejer af kirken, og den overgik i 1977 til Lillerød menighedsråd sammen med kirkegården.

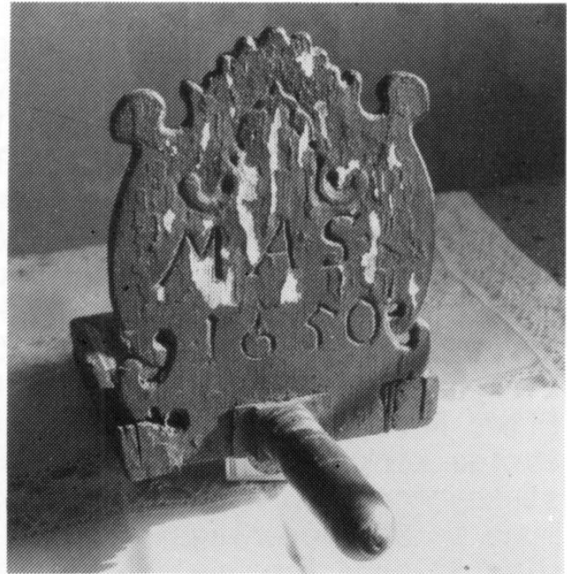

Kirken og naboejendommen "Kirkehaven" fotograferet ca. 1921

OFRING I BLOVSTRØD

I Blovstrød kirkes årsregnskaber ligger der som regel en "Inventarieliste" som bilag. I listen fra 1875 studsede vi over, at der var opført "3 Træ Tavlepengekasser". Ordbog over det danske Sprog oplyser, at tavlepenge er de penge, som kirkegængerne ofrede i tavler, d.v.s. kirkeblokke eller kirkebøsser.

Ikke mindre mystisk forekom det, at inventarlisten for 1899 blandt kirkens mange effekter nævner "1 Ugle med Skaft". Dette zoologiske fænomen voldte lidt mere besvær, og gåden blev først løst, da pastor Kongsgaard kunne fortælle os, at uglerne var de små kasser på skaft, som blev rakt ind over kirkebænkene, for at menigheden kunne erlægge sit offer i dem. Dansk kulturhistorisk Opslagsværk fortæller, at offer oprindeligt er en fællesbetegnelse for de ydelser af frivillig karakter, som menigheden erlagde i naturalier eller penge, dels til præstens og degnens underhold, dels som vederlag for udførelsen af visse kirkelige handlinger. Det frivillige ved ordningen holdt ikke længe, for allerede Kirkeordinansen af 1539 og Danske Lov af 1683 taler om offer som en pligt. Præsteoffer og degneoffer blev tidligt opfattet som et kirkeligt privilegium, hvis størrelse dog var afhængig af yderens

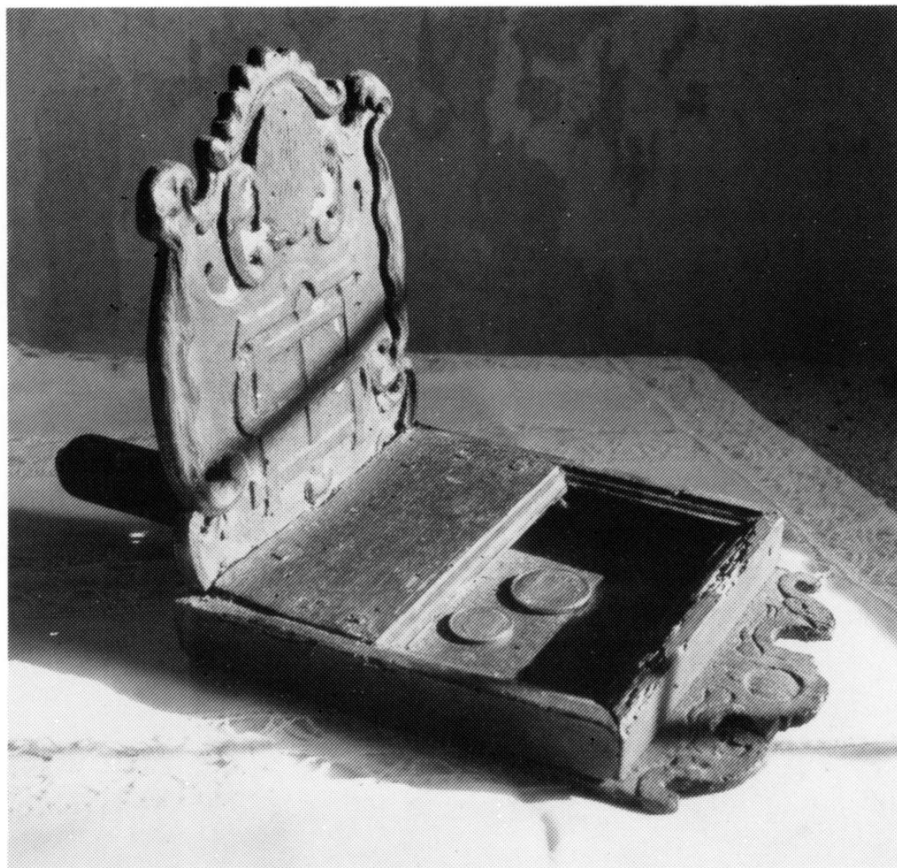

evne og vilkår. Offeret kunne derfor variere fra sted til sted i overensstemmelse med skik og brug.

Offer skulle f.eks. betales ved en barselskvindes første kirkegang, efter at hun havde født. Denne ceremoni kaldtes introduktion eller indledning. Moderen betragtedes nemlig efter nedkomsten indtil sin første kirkegang som uren eller hedensk og var forment adgang til kirken de første 6 uger efter fødslen. Hun kunne derfor ikke selv overvære dåben, hvorfor gudmoderens rolle blev så meget desto vigtigere. Introduktionsceremonien, der bestod i at moderen fremstilledes i kirken af præsten og atter blev optaget i det kristne fællesskab, kendes enkelte steder på landet helt ind i 1900-tallet.

Offerbetalingen kunne som alle betalingsforhold give anledning til konflikt, og kapellanen i Blovstrød reagerer da også prompte, da han i 1846 rammes på sit levebrød af en barsels-

Blovstrød kirkes "ugle" findes ikke mere, men i Lillerød kirke opbevares stadig denne ældgamle indsamlingsæske i noget nedbrudt stand. Den er dateret 1650, og burde restaureres.
 Begge fotos :
 Poul B. Tyron.

kone, der viser sig at være en dårlig betaler.
 Han sender en klageskrivelse til Frederiksborg Amtshuus, der reagerer i en skrivelse til Blovstrød sogneforstanderskab, hvori der ikke rejses tvivl om barselskonens pligt til at betale, men man udbeder sig "Forstanderskabets Erklæring, betræffende Størrelsen af det Offer, som det efter Omstændighederne passende vil kunne paalægges den paagjældende at yde". Nu var Sorteper havnet hos forstanderskabet, som på sit møde den 4. november klart demonstrerer den usikkerhed, der må opstå ved skønsomt ansatte betalingsstørrelser, idet medlemmernes ideer om en rimelig betaling varierer fra 2 skilling til 24 skilling.

Protokollens referat af mødet lyder således:

"En Skrivelse fra Amtet med Besværing fra Præsten, om at Bødker Peder Glacius's Kone, Usserød ved sin Kirkegang som Barselskone den 2: Søndag efter Trinitatis ei ofrede hvorover Forstanderskabets Erklæring ønskedes hvilket Offer hun passende kunne isættes, hvilken Sag efter nogen debateren afgjordes med Stemme flerhed og Resultatet var 1 Steme a 2 Skilling 3 Do til 24 Skilling 3 Do a 16 Skilling og 1 a 8 Skilling".

Gad vidst, hvad amtets endelige afgørelse blev?

Max Jakobsen og Per Jørgensen

LILLERØD SPRØJTEHUS

Lige til højre for Kirkehavegårds gamle indkørsel fra Frederiksborgvej, lå Lillerød Sprøjtehus. Huset indeholdt byens brandsprøjte og var et pænt, lille hvidkalket murstenshus med tegltag og en stor port ud mod Frederiksborgvej.

Det blev opført i 1866, og i Lillerød sognearkiv ligger "licitationspapiret" stadig. Det lyder:

"Fredagen den 29de Juni, lader Lillerød Sogneforstanderskab

bortaccordere Opførelsen af et nyt Sprøjtehus, paa Lillerød Gade, efter nærmere Anvisning. Huset bliver at opføre af fastbrændte Steen, Muren $3\frac{1}{2}$ Alen høi, Dybden 6 Alen Længden 7 Alen og Fyrretræs-Overtømmer med Tegltag. Gavlene mures ligeledes af fastbrændte Steen med Gruus og Kalk. I den søndre Ende indrettes en Port, som maae være $3\frac{1}{4}$ Alen bred, 3 Alen høi og af $1\frac{1}{2}$ Tommers tørre Fyrrebrædder, Hvilke bliver at forsyne med Hængsler og indstucken Laas og Maling.

Paa hver Side indrettes forinden 2de Ventiler. Ovenanførte Bygning maae være forsvarlig ud-

ført til første November 1866 og naar ovenførte er færdig og taget gyldig kan Pengene modtages af Sogneforstanderskabets Formand.

Lillerød den 29. Juni 1866.

N.Andreasen H.Madsen".

På langs af papiret er der tilføjet: "Paa Porten males: Lillerød Byes Sprøjtehuus," samt "med Stenbroe indvendig og 1½ Alen udenomkring Huset".

På bagsiden finder vi kontrakt- en med gårdmand Niels Nørager, Hvidesten, der påtager sig arbejdet: "Jeg undertegnede paa- tager mig at efterkomme foranførte Skrivelse forsvarlig ud- ført i enhver Henseende. For op- førelsen af huset skal betales 103 Rdl. 5 Mark. Lillerød den 19de Juni 1866. N.Nørager".

Sprøjtehuset fungerede fra 1866 og frem til foråret 1952, hvor det blev sat til salg med ned- rivning for øje.

Højeste bud var 110 kr. plus et depositum på 50 kr. "til dækning af eventuelle udgifter ved mangelfuld oprydning".

Iflg. annoncen i Lillerød Post- en skulle sprøjtehuset være nedrevet og fjernet og plad- sen ryddeliggjort inden 15. a- pril 1952.

Lillerød stod nu uden sprøjte- hus, og brandmateriellet blev midlertidigt overflyttet til Kirkehavgård.

Nørager havde nu bygget sprøjte- huset godt og solidt, for det var ikke på grund af forfald, at sognerådet ønskede det fjer- net. Det var såmænd udelukkende fordi man fandt, at huset havde fået en uheldig beliggenhed u- middelbart op ad indkørslen til den nye kommunale administrati- onsbygning på Kirkehavgård.

Birthe Skovholm

HUSFLID MED FORHINDRINGER

En af de mange folkelige bevægelser, der blev grundlagt i anden halvdel af 1800-tallet, er husflidsbevægelsen.

Dansk Husflidsselskab blev stiftet i 1873 med det klare mål at fremme den danske husflid, som man så som en særlig værdifuld fritidsbeskæftigelse. Dette ses bl.a. hos N.C.Rom, der i 1885 i forordet til bogen "Før og nu" - der blev brugt som bogpræmie i husflidsforeningerne - skrev: "Men gennem det hele skulde Husflidstanken gaa som den røde Traad for at vise så sandt og levende som det kan vises, at Husfliden er Kernen, hvorom det lykkelige Arbejderhjem kan danne sig, og "Pinden" til Brændevinsaadens og Armodens Ligkiste".

Frem til ca. 1910 havde man et socialt sigte i lighed med de mange andre "hjælp til selvhjælp"-foreninger, sygekasser, begravelsesforeninger, forbrugsforeninger m.fl..

Samtidig havde husflidsbevægelsen en kulturbevarende side, idet man ved udgivelse af model- og mønsterbøger ønskede at videreføre den oprindelige danske almuestils teknik, udsmykning og formgivning til de nye generationers fritidssysler.

Fordi husflidssagen blev tillagt disse nationalt og moralsk

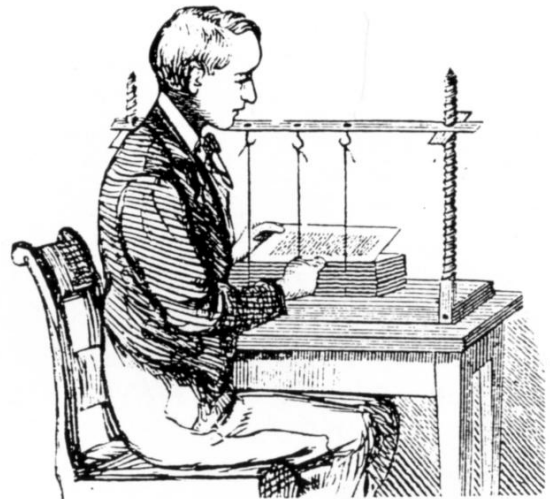

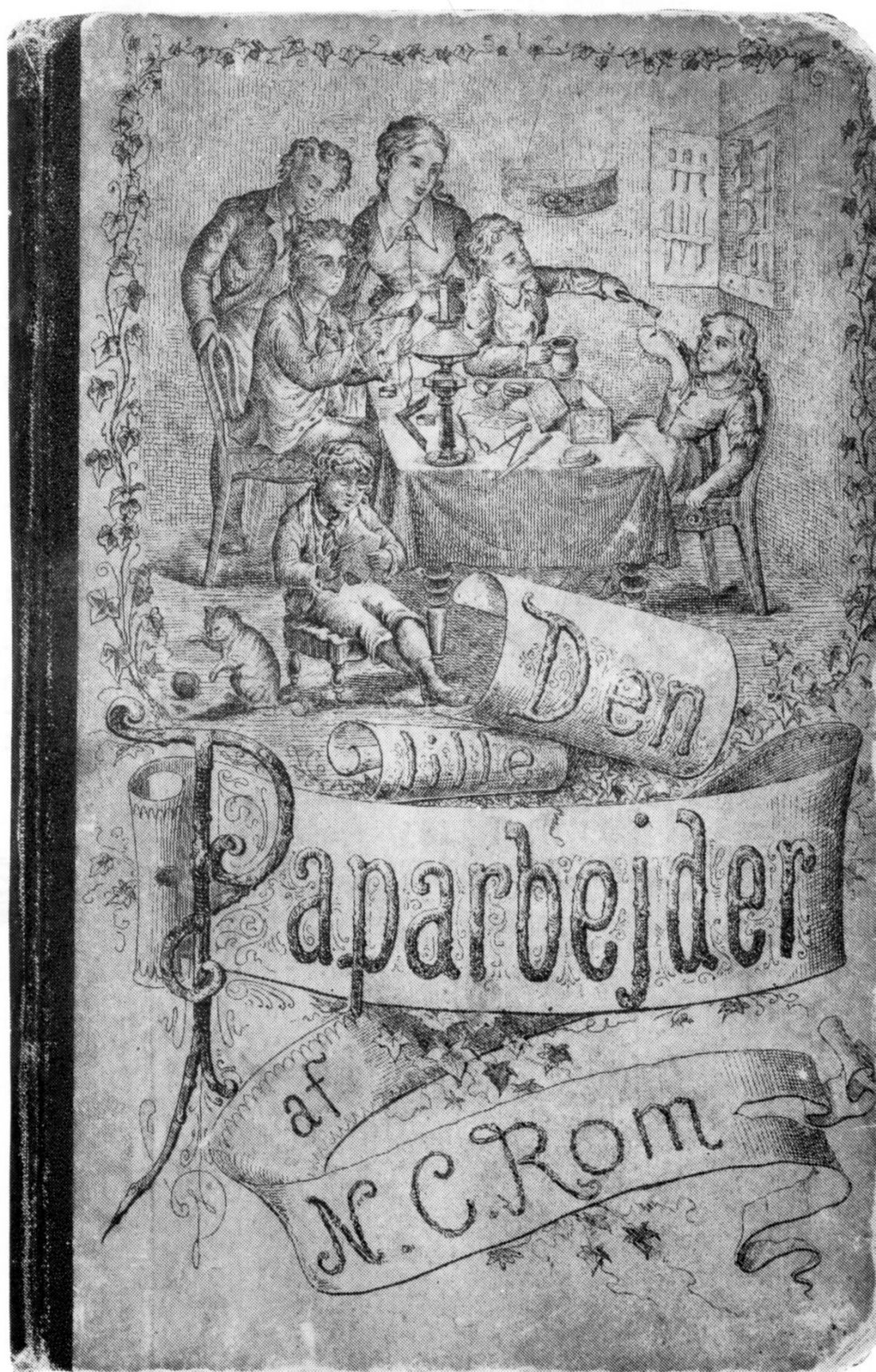
Fig. 63.

Illustration fra "Den Lille Pagarbejder"

højnende egenskaber, har den i perioder haft næsten vækkelsesagtig karakter, og i midten af 1930 var interessen så stor, at der var over 800 lokale husflidsforeninger i Danmark.

I Lyng-Uggeløse sognearkiv ligger en skrivelse fra sognefoged H.P.Jensen og ungkarl Anders Larsen fra december 1899, hvori man opfordrer sognerådet til at fremme husflidssagen i kommunen. Den nyoprettede husflidsforening skulle allerede have tiltrådt sin "Virksomhed den 1. Oktober, men to væsentlige Ting manglede nemlig: Midlerne - og en Lærer."

Gennem forlagsboghandler N.C. Rom, der var en af pionererne indenfor husflidsbevægelsen, kom man i forbindelse med husflidsselskabets konsulent og "fik formaaet Ungkarl Peder Jensen af Vassingerød til at gennemgaa et Kursus for Husflidslærere paa Askov Højskole fra midt i October til midt i November Maaned".

N.C.Rom udgav flere bøger ,som var til inspiration for husflidsbevægelsen

Papbatter.

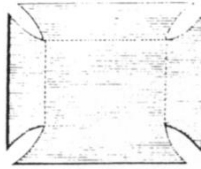

Fig. 53.

Fig. 54.

da, som sædvanligt, halvtj gjenneføres, og Siderne bøjes svagt over en rund Stof, faar Batten ved Hjørnernes Sammentlitring en foroven udrundet Form, fra "Den Lille Paparbejder"

Stundom kunde man ønske Paparbejder med bøjede Sider i Stedet for med lige, f. Ex. ved flade Batter, hvoraf vi skulle fremstille et Par Former.

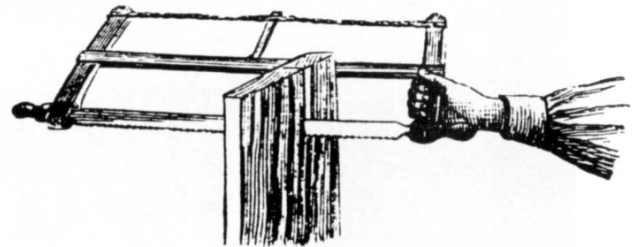
Skulle Siderne være fraat udadbøjede paa en firkantet Baffe, udføres Hjørnefilene ikke med lige, men med ensformigt indbøjede Snit som Fig. 53 viser. Naar de vinkterede Linier

"Nu er altsaa den ene af de to Ting, vi manglede, afhjulpet, hvorimod vi ved egen Hjælp ikke ser os istand til at komme over den anden. Derfor tillader man sig ærbødigst at henvende sig til det ærede Sogneråd med Bøn om blot at yde Foreningen de allernødvendigste Midler til Sagens Fremme," - og det hedder videre: "Jeg behøver jo ikke at fremhæve, hvormegen Gavn en saadan Forening vil kunne gøre, hvormangen en Time, der fra unyttig daarlig Tidsfordriv, vil blive vundet til nyttig Gjerning. - I disse Tider, hvor alle tragte efter mere og mere Oplysning, er Husflidsforeningen dog én af de Grene, hvorigennem Haand og Øje øves til god selvstændig Virksomhed."

Man ansøgte herefter om 50 kr. til to høvlbænke og 100 kr. til to værktøjsskabe, ialt 150 kr., idet deltagerne selv skal betale for en del andet materiel og mindre redskaber. Man foreslår desuden, at et eventuelt tilskud til værktøj gives på den betingelse, at dette hverken må sælges, pantsættes eller udlånes, men at det skal være kommunens ejendom.

Medlemmerne, der ikke selv nødvendigvis var aktive udøvere, betalte hver et indskud, hvilket blev brugt til indkøb af materiel, til lys, varme samt løn til læreren.

Med hensyn til lokaler havde man i 3 måneder, gratis, fået stillet en stue til rådighed i forhenværende skomager Jens Jensens hus i Lyngø, "og viser det sig, at Husflidssagen kan trives her paa Egnen, er det Meningen at leje en Stue i Aarevis". Det tyder imidlertid ikke på, at husflidssagen slog rødder i Lyngø-Uggeløse, i hvert tilfælde ikke i første omgang, for den 7. juli 1901 skriver H.P. Jensen følgende til sognerådet: "Man tillader sig at meddele, at Lyngø & Uggeløse Husflidsforening har maattet indstille sin Virksomhed af mangel paa Lærerkrafter, og at der er anskaffet

Tgn. 33

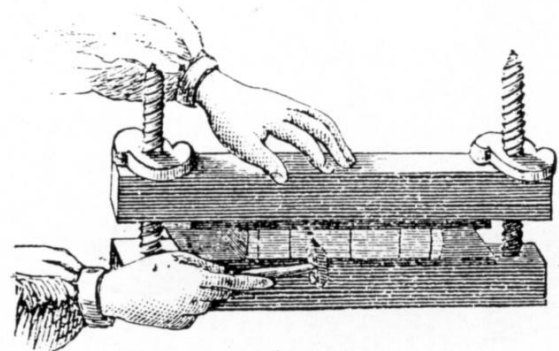
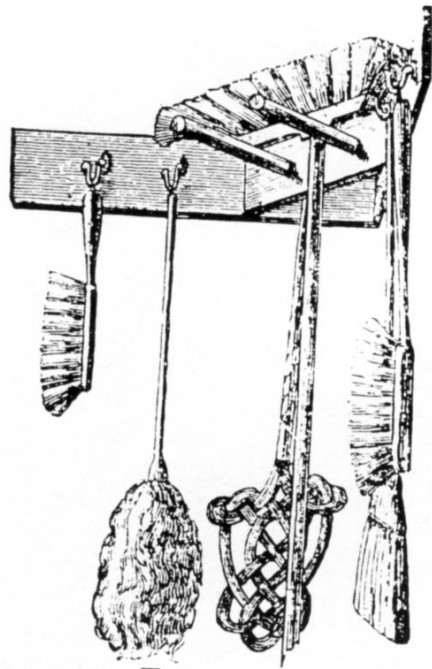

Fig. 66.

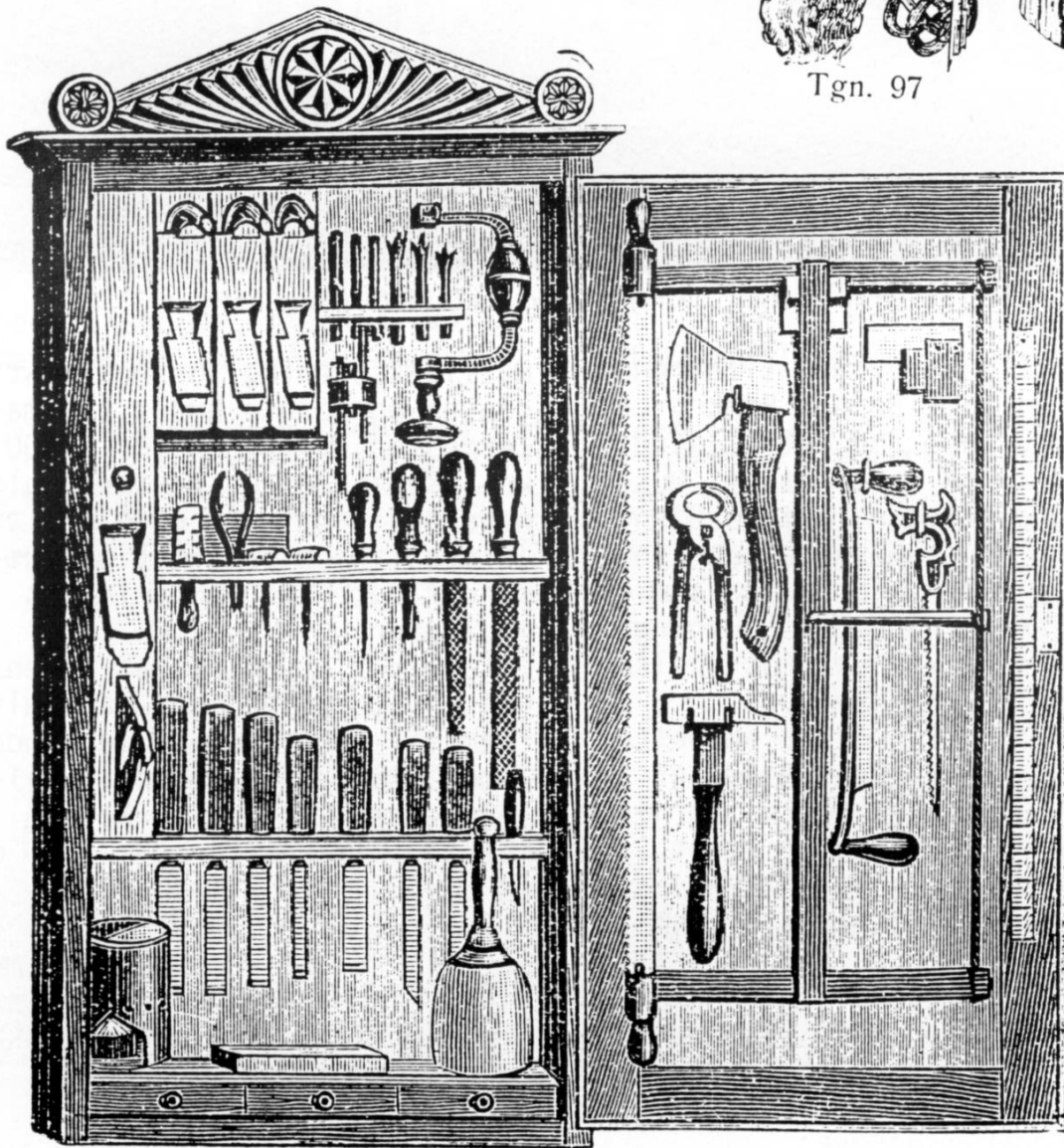
Illustrationer fra N.C.Roms "Håndgerningsbog"

Tgn. 658

Tgn. 97

Værktøjsskab fra N.C.Roms "Håndgjerningsbog"

Damhuset ved Lillerød Gadekær, hvor Lillerød Husflidsforening holdt til

et Værktøjsskab med tilhørende Værktøj samt Borde, Bænke, Lamper med mere for det Tilskud, vor Kommune har ydet til Husflidsforeningen, hvilke Gjenstande ere henbragte paa Lynges Skoles Udhus's Loft, og som er Kommunens Ejendele. Foreningens Gjæld er dækket af Bestyrelsen. P.B.V. H.P.Jensen".

Vi ved faktisk ikke, om dette var husflidssagens endeligt i Lynges-Uggeløse, for vi har ikke flere oplysninger om emnet, hverken på arkivet eller i sognearkivet. Til gengæld blomstrede husflidsforeningen i Lillerød. Her startede lærer Bogh en husflidsforening i 1896, og efter en halv snes år købte foreningen eget hus ved gadekæret på Frederiksborgvej. Omkring 1920 lukkede Lillerød

Husflidsforening for medlemstilhøringen og solgte huset til malermester P.V.Olsen for 7.000 kr.. Kapitalen og renterne blev herefter brugt til uddeling af julegratiale samt årlige sommerudflugter for foreningens medlemmer.

På arkivet har vi én af foreningens protokoller, der går helt frem til 1950. Her er der endnu 7 medlemmer tilbage, og i Lillerød-bogen fortæller Mogens Ebbesen, at der først i 1960'erne var 3-4 medlemmer af husflidsforeningen. Hvornår den endelig lukkede, ved vi ikke, men vi vil meget gerne have oplysninger, fotos m.m. fra de lokale husflidsforeninger.

Birthe Skovholm

PILOTEN I BØRSTINGERØD MOSE

I DR TV's kulturmagasin POLYKROM den 7. april i år var et af udsendelsens temaer Dr. Dante og Danternes baggrund og start i Allerød.

Jesper Hyldegaard fortalte blandt andet om "Piloten" eller "Eneboeren i Børstingerød mose", som han også blev kaldt, der havde haft stor betydning for de unge Danter.

Eneboeren hed Willy Skov Jørgensen, og inden han slog sig ned i Allerød, havde han ført en omskiftelig tilværelse som tjener, sanger, pilot i det amerikanske luftvåben og meget

andet. Desværre var han faldet ned med et fly og havde taget skade af nedstyrtningen. Han boede i et lille træskur i Børstingerød mose sammen med nogle katte og en hund, og han døde i en snedrive på vej ind til Lillerød under en snestorm i februar 1979.

I 1974 brændte eneboerens hjemmelavede bræddeskur, hvorefter Lions Club i Lillerød forærede ham en fin ny med rigtigt tag og det hele : man accepterede egnens original. OHP 1974.

Redaktionen af POLYKROM skulle bruge nogle billeder til at illustrere Jesper Hyldegaards fortælling, og man henvendte sig til lokalhistorisk arkiv. Her har vi flere avisudklip med omtale og fotos af "Piloten", og vi har også nogle billeder af hans hus, der blev kaldt "Skovhytten".

I hast fik vi kopieret artiklerne og fotografierne og fik det hele kørt ind til TV-Byen,

hvor optagelserne skulle foregå næste dag.

Vi fik ingen omtale i programmet, heller ikke i rulleteksten, men vi fik en meget stor tak i telefonen fra produceren Orla Harregaard, der mente, at vi med vores indsats havde reddet hans liv. Uden vores billeder havde det nemlig været næsten umuligt at illustrere omtalen af "Piloten".

BS

FORSTÅELIGT

Dette brev fra 1935 er omhyggeligt opbevaret og journaliseret i Blovstrød sognearkiv - og det var endda før EDB kunne få skylden.

Til Blovstrød Fogderaad.
Ved Eftersyn af Skattekisten har jeg erfaret, at jeg foruden den Personlige Skat, Biltige er Paatignet Ejendomskafter. Da jeg ingen Ejendom ejer vil jeg heller ikke betale saadanne Skatter, som jeg herved beder det Orde Fogderaad om at slette

Orbødigst